

добробку дослідника не викликає жодного сумніву. Адже виявлені та зафіксовані ним у 1920-1950-их роках народні знання в галузі медицини, обрядодії пов'язані з вагітністю, пологами, різноманітні явища народної побутової культури належать вже до історичних реліктів, більшість з яких втрачена назавжди.

Список використаних джерел:

1. Верхратський С.А. Український медичний фольклор // Рукописні фонди Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, ф. 14-3, Од. зб. 452, 185 арк.
2. Верхратський С.А., Заблудовський П.Ю. // Історія медицини: нав. посібник. – 4-е вид., випр. і допов. – К. : Вища школа, 1991 р. – 431 с., іл.

Надвірнянський Ю.Р.

*магістр історії та археології, політології, менеджменту,
спеціаліст української мови, викладач II категорії,
аспірант економіки,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ ПІЗНАННЯ ІСТОРИКА, ВИКОРИСТОВУЮЧИ МЕТОД ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Словосполучення «**філософія-методологія історії**» констатує парадоксальність проблемності самого поняття «**філософії-методології**». Таким чином, якщо під *методологією* розуміти сукупність методів певної діяльності, особливо *процесу мислення*, яке існує від початку цивілізації. У такому разі витoki *методології історії* слід шукати у Стародавній Греції часів Геродота чи навіть Гекатея Мілетського. Саме такої наукової думки керувався автор першої у незалежній Україні синтетичної праці з методології історії львівський професор Леонід Зашкільняк. Назва «*Методологія історії від давнини до сучасності*» засвідчує авторське розуміння змісту та обсягу поняття «методологія». В анотації на працю цілком слушно повідомляється, що йдеться про «*спробу подати узасяльнену*

картину формування і розвитку історичної думки від її зародження до кінця ХХ ст.». Проте про методологію у згаданій праці вказується у двох останніх розділах [3]. Отже, «**Методологія історії**» розглядається з різних ракурсів історією історичної думки, історичного знання, історіографією чи філософією історії. Зокрема, судячи з програми курсу «Теорія і методологія історії» Сергій Стельмах, читає лекції в плані історії історичної думки, а власне поняття методології зводить до «когерентного зв'язку різних дослідницьких технік стосовно обробки джерел» [7, с. 6].

Методологія історичної науки (історії) – спеціальна історична дисципліна, яка визначає її предмет і об'єкт, ціль пізнання, вивчає науковий і соціальний статус історичної науки, її дисциплінарну будову, теорію історичного пізнання (включаючи загальнофілософські, гносеологічні і епістемологічні основи, принципи, рівні, види й методи історичного пізнання). Вивчає специфіку основних теоретико-методологічних напрямків в історичній науці, різних історичних наукових шкіл. Формує науково-пізнавальні передумови для здійснення конкретно-історичних досліджень [6, с. 622].

Філософія історії або **історіософія** – розділ філософії, що займається проблемами сенсу історії, її закономірностями, основними напрямками розвитку людства та історичним пізнанням. Філософія історії покликана відповісти на питання про те, що є історія [2, с. 677].

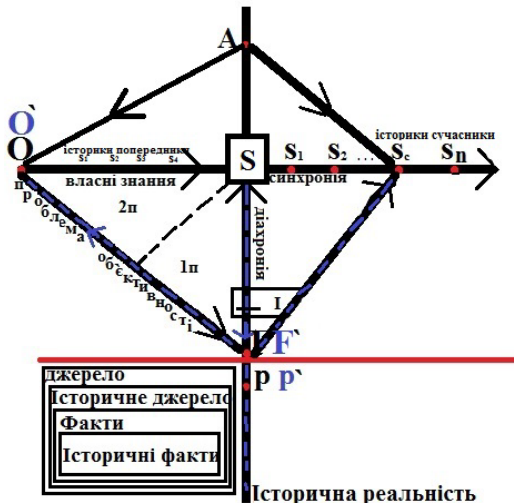
В основі процесу пізнання є «**рефлексія**» цей термін вживається переважно в психології, де він означає «процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів та станів». Поняття «**наукова рефлексія**», як здатність науковця аналізувати процес власного дослідження, увійшло у методологічний вітчизняний обіг наукознавства дуже пізно, точніше, в період «перебудови», тобто під кінець 80-х рр. ХХ століття [1, с. 63]. У природознавстві «рефлексія» від XVII ст. була і залишається фундаментальним поняттям. Рене Декарт – один із відомих натхненників наукової революції XVII ст., ототожнював її із здатністю індивіда зосереджуватися на змісті своїх думок, абстрагувавшись від зовнішніх обставин. У природознавстві міркування при виконанні наукової роботи, методами їх доцільності, ефективності, поєднання вважається не просто бажаними, а необхідними. Проте так було не завжди. Традиційна наука старогрецька та середньовічна була, по-перше, інтегрована в загальнокультурний комплекс, а по-друге, залишалася наукою буття, а не пізнання. Процес наукового мислення спрямовувався на те, що вивчалось, а не на усвідомлення самого мислення. Інакше кажучи, проблема пізнання не

була вихідним завданням, скоріше необов'язковим і другорядним. До XVII ст. таке становище зберігалося і в галузі вивчення природи [5, с. 52]. Загалом, парадокс застосування *філософії-методології* ось у чому. На навчальному рівні її зміст має бути максимально теоретично розширеним і включати елементи загальної філософії, епістемології, психології творчості, когнітивності, наукознавства, гносеології, а на етапі конкретного застосування максимально індивідуалізований і фактично зведений до гайдеггерівського питання «*Як проаналізувати дану проблематику?*». Ефективність відповіді буде залежати від широти методологічної обізнаності. Остання, тобто обсяг поняття «методологія історії» включає комплекс необхідних науковцям знань, які згруповані навколо двох фундаментальних питань: «*що*» і «*як*» досліджується у науково орієнтованій історії можна з'ясувати за допомогою *методу інформаційної взаємодії*.

Метод інформаційної взаємодії – це метод запозичений у *системи інформаційних зв'язків* який вказує на взаємодію інформаційно-комунікаційної системи, що забезпечує функціонування трьох ланок: джерела інформації (лат. *Fontes*), каналу зв'язку, споживача інформації (науковця) для збирання, пошук, оброблення та пересилання інформації.

Схема 1

Інформаційна модель історичного пізнання

I ПІДСИСТЕМА	<p>O – об’єкт (подія або процес) пізнання дослідника; s – суб’єкт пізнання (історик); s₁, s₂, s_{10...} – історіографія (історики та їх праці), які так чи інакше торкаються досліджуваної ним теми; s_n – праці дослідників n, - кількість праць; F – джерела (від лат. Fontes); Fs – ідея розвитку (історизму), (раніше було авторитетом, напрям вектору).</p>
II ПІДСИСТЕМА	<p>O' – образ об’єкту (події або процесу) пізнання дослідника; F' – образ, уривки досліджуваного джерела (від лат. Fontes); sF' – принцип інформаційної взаємодії; S – є ведучим яке задає питання джерелам, sF' (принцип інформаційної взаємодії); S s_n – пізнавальна ситуація у синхронії; I – сигмент, ідея структури (частина ідеї розвитку).</p>
III ПІДСИСТЕМА	<p>sF' O' – діахронний зріз історичного пізнання; OF' – проблема об’єктивності; OFS – принцип історизму; OF'S – принцип відносної об’єктивності. Доведення принципу відносної об’єктивності: sF' O' дає можливість виявити дві ланки (SF' – FO), в межах яких формується так званий «принцип об’єктивності». Сформувані реальну проблеми об’єктивності у вигляді двох питань, центральна роль джерела F, прослідкувати генеза та еволюцію принципу історизму.</p>
ПРОБЛЕМА 1п і 2п	<p>H – істина; H≡O – абсолютна істина. 1п (sF') – Чи може історик об’єктивно досліджувати джерело? = -1п 2п (OF) – Чи може джерело об’єктивно відображати події? = -2п Якщо, H≡O – відносна істина, то 1п (sF') – Чи може історик відносно об’єктивно досліджувати джерело? = +1п 2п (OF) – Чи може джерело відносно об’єктивно відображати події? = +2п Отже існує принцип відносної об’єктивності, історичне пізнання є ретроспективне, опосередковане, двічі суб’єктивне.</p>
IV ПІДСИСТЕМА	<p>OF' S – синхронійний зріз історичного пізнання; A – актуальність, питання які диктує «епоха» дослідження, здатна вилучати з минулого лише певну суму історичних фактів (які відповідають їх актуальному стану); s_e – праця сьогодення, остання стадія дослідницької діяльності історичного пізнання; P – об’єктивна реальність минулих подій («те, що було насправді»); P' – допущена гіпотеза S, минулих подій O'; A O' – вибір об’єкту дослідження, істориком виходячи з актуальності.</p>

У ПІДСИСТЕМА	<p>Історична реальність – це минуле світу яке складається скоріше із методів опису світу, ніж із самого цього світу, дистанціювання суб'єкта S, який пізнає, від того, що він пізнає.</p> <p>Процес дослідження історичної реальності (об'єкта) через допущену гіпотезу: I (OP` - F` P` - sP); II (OP` -FP)</p> <p>Проблема актуальності: I sF` - глибина вивчення може бути за бажанням s, але II sF` - до s_c сучасності (останньої публікації) повинна виходити на сучасність.</p>
--------------	--

Джерело: розроблено автором

Джерело – це все що може використовуватися для пізнання Світу.

Історичне джерело – це історичний діахронічний об'єкт, який використовується S (істориком) для пізнання історичної реальності. Джерело – це фіксована інформація (а не знання!) очевидна для творця джерела і прихована у загальному об'ємі інформації яку одержує історик із джерела, завжди більше прихованої ніж явно вираженої інформації. Отже, з позицій інформаційної теорії доведена змістовна невичерпність історичного джерела.

Квантітас – це екстенсивний аспект роботи історика: знайти нові джерела і включити їх у науковий обіг.

Інтенсивний аспект – із уже відомого джерела добути нову інформацію, за допомогою нових методів sF` або нових актуалізованих питань.

Факт –відносний стосовно певного універсуму культури. Він впливає із семіотичного простору і розчиняється в ньому в міру зміни культурних кодів. Але водночас як текст він не до кінця детермінований цим семіотичним простором. «*За наявності методів дешифровки явна фальшивка може стати джерелом цінних свідчень, а при відсутності їх найдостовірніший документ може стати джерелом помилок*», – Ю. Лотман [4; с. 201].

Історичний факт – це осмислення істориком факту, не історичний не осмислений, не задіяний.

Осмислення історичного факту – що було до моменту факту, сам момент факту і наслідки історичного факту. «*матриця стимуляторів*» – інтерпретація на «*матрицю інформації*» джерел.

У всіх трьох випадках стратегія дослідження залежить від самого (S) суб'єкта пізнання (істрика), який ставить (свідомо чи не свідомо одне з трьох завдань) використовуючи sF` принцип інформаційної взаємодії.

Однобічна реалізація цих завдань допустима й ефективна на рівні конкретики при усвідомленні виконавцем своїх власних обмежень.

На противагу якому ставимо «принцип відносної об'єктивності» яку можна охарактеризувати цитатою Миколи Костомарова, яка має бути присягою історика: «Історик має бути / без батьківщини, / без віри, без можновладця / все, що промовляє історик, / має бути істиною, / і ніколи не має він давати приводу / бути звинуваченим / в упередженості».

Підсумовуючи проаналізоване потрібно зазначити, що метод інформаційної взаємодії, не просто дозволяє вивчити процес пізнання історика та дослідити особливості функціонування історичних методів дослідження, а доводить невичерпність джерела, розкриває проблематику історичної науки, закріплює існування принципу відносної об'єктивності, з'ясовує ретроспективну природу історичного пізнання, яке є опосередковане і двічі суб'єктивне.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко О. О. Сутність феномену «рефлексія» як міждисциплінарного поняття // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Київ. 2015. Вип. 98. С. 60-66.
2. Бойченко І. Філософія історії // Філософський енциклопедичний словник. Київ. Абрис. 2002. С. 678.
3. Зашкільняк Л. О. Методологія історії від давнини до сучасності. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 1999. 228 с.
4. Лотман Ю. М. Память в культурологическом освещении // Лотман Ю. М. Избранные статьи. Таллинн, 1992. Т. 1., С. 200–202.
5. Основи філософії: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 412 с.
6. Стельмах С. П. Методологія історії, методологія історичної науки // Енциклопедія історії України. у 10 Т. Київ. Наукова думка. 2009. Т. 6. С. 622.
7. Стельмах С. П. Теорія і методологія історії. Київ, 2000. С. 6.